

ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС

CHARACTERISTIC OF FINANCIAL PROVIDING OF INNOVATIONS: THEORETICAL DISCOURSE

Тамара
Франчук,
аспірант ДННУ
«Академія
фінансового
управління»
Міністерства
фінансів України

Tamara
Franchuk,
postgraduate
Academy
of Financial
Management
Ministry of
Finances of
Finances

В статті досліджується проблематика фінансового забезпечення інноваційних процесів. Розкрито роль фінансової складової у інноваційному розвитку національної економіки. На основі аналізу робіт провідних вчених проаналізовано змістовні характеристики дефініцій «фінансовий механізм», «фінансове забезпечення». Доповнено існуючі теоретичні положення щодо змісту фінансового забезпечення інноваційного розвитку на мікро- та макро-рівнях.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, фінансове забезпечення, фінансовий механізм, фінансове забезпечення інноваційної діяльності.

This article deals with the problematics of financial support of innovative processes. The role of the financial component in the innovative development of the national economy is revealed. On the basis of analysis of the work of leading scientists, the content characteristics of the definitions «financial mechanism», «financial support» are analyzed. The existing theoretical concepts concerning the content of financial support of innovation development on the micro- and macro levels are supplemented.

Key words: innovation, innovation development, financial support, financial mechanism, financial support of innovation activity.

Постановка проблеми. Одним із ключових факторів успішного функціонування національної інноваційної системи будь-якої країни є ефективна модель її фінансового забезпечення. Очевидно, що фінансування інноваційного процесу є першочерговою передумовою реалізації інноваційної стратегії розвитку держави. Світовий досвід беззаперечно доводить, що саме створення ефективних механізмів фінансування інновацій є актуальним та важливим завданням сучасної економічної політики.

Більше того, важливість цієї проблематики визначена також і осо-

бливим місцем фінансової складової у глобальній економіці. Загальновідомо, що з кінця ХХ ст. за своїми обсягами фінансовий капітал суттєво випередив капітал сконцентрований у реальному секторі. В підсумку це створило нові можливості для економічних агентів, проте т.з. «фінансіалізація» економіки сформувала і новий порядок актуальних та значимих загроз для економічного розвитку (серед них – періодичні фінансові кризи, волатильність фінансового середовища, інституційна слабкість державних регуляторних механізмів в контексті впливу на фінансові процеси).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зрозуміло, що окреслені процеси визначають і пильну увагу з боку науковців до питань фінансового забезпечення інноваційних процесів. На наш погляд, першочергово треба виділити наукові праці В. Гееця, С. Гладій, І. Гуторової, В. Захарової, О. Колодзієва, Н. Краснокутської, А. Кузнецової, К. Лагутіної, С. Лондара, Л. Михайлової, Н. Чухрай та ін. Разом з тим, теоретичні засади фінансового забезпечення інноваційного розвитку потребують подальших досліджень, особливо зважаючи на різкі та кардинальні зміни, притаманні сучасним фінансам на макро- та мікрорівні.

Мета статті – доповнити існуючі теоретичні положення фінансової науки щодо змісту та характеристик поняття «фінансове забезпечення інноваційного процесу».

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, аналіз фінансових відносин в національній інноваційній моделі першочергово вимагає виділення етапів інноваційної діяльності (в окремих дослідженнях мова йде про етапи інноваційного процесу). Такий підхід враховує той факт, що для кожного з етапів об'єктивно існують особливі джерела фінансування.

Доволі лаконічно до цього питання підходить група вітчизняних науковців на чолі з В. Гейцем, які виділяють в інноваційній діяльності наступні складові [1]:

- ✓ початковий етап (наукова та науково-технічна діяльність;
- ✓ основний етап – впровадження (підготовка і початок серійного випуску інноваційної продукції)
- ✓ завершальний етап (досягнення запланованих обсягів випуску та експансія інноваційного продукту).

Як бачимо, такий підхід до виділення стадій інноваційного процесу в першу орієнтований на розуміння кінцевої мети інновації як випуску певного продукту. Треба визнати, що ця позиція підтримується не усіма науковцями, оскільки (на їх думку) не у повній мірі відображає усі сутнісні сторони інноваційної діяльності. Проте з нашої точки зору вона висвітлює основні життєві етапи інновації.

В свою чергу, Н. Чухрай та інші автори виділяють наступні етапи інноваційного процесу [2]:

1. Фундаментальні дослідження (пошукові роботи).
2. Прикладні дослідження.
3. Конструкторські та експериментальні розроблення.
4. Комерціалізація новинки та її дифузія.

В позиції Н. Чухрай привертає увагу не тільки виділення чотирьох етапів (на відміну від попереднього підходу, в якому виділено три етапи), але й їх конкретизація – зокрема в частині комерціалізації інноваційної діяльності та розповсюдження (продажу) інноваційного продукту. Також треба особливо підкреслити, що вказані вітчизняні автори на кожному із етапів окреслюють відповідні джерела фінансування – державний бюджет, власні кошти підприємницьких структур, ресурси технополісів тощо.

В цілому підтримуючи таку позицію, зауважимо, що питання фінансування інновацій слід аналізувати не тільки в контексті етапів інноваційної діяльності, але й з точки зору інших факторів – наприклад, особливостей інноваційного продукту. Окрім того, на наш погляд, Н. Чухрай не зовсім коректно аналізує очікувану віддачу від інноваційної діяльності та пов'язує її з фінансуванням, зазначаючи, що на перших етапах віддача як така відсутня, а обсяги фінансування залежать від позитивних результатів.

Ще ширше аналізує процес інноваційної діяльності Н. Краснокутська, яка зазначає, що: «Інноваційний процес має циклічний характер розвитку, здійснюється в просторі і часі, основними його етапами є: науковий, хімічний, технологічний, експлуатаційний» [3].

В подальшому цей же автор вказує, що виділені етапи охоплюють такі види діяльності: фундаментальні дослідження; прикладні дослідження; дослідно-конструкторські розробки; дослідно-експериментальні розробки; дослідна база наук; організаційно-економічна робота; промислове виробництво нових товарів, масове виробництво.

В загальному позиція Н. Краснокутської подібна до наукових поглядів на етапи інноваційної діяльності розглянутих вище авторів, про те, слід виділити одну важливу особливість, яка полягає в тому, що цей науковець виділяє надзвичайно важливий, з нашого погляду, етап – технологічний. Втім, треба зазначити, що можна виділити і окремі неповноцінні компоненти. Зокрема, виходячи з наведеного переліку етапів та притаманних їм робіт не можна чітко встановити відповідність видів діяльності конкретним етапам, що, зрозуміло, ускладнює і аналіз проблематики фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

В свою чергу, Л. Михайлова, О. Гуторов та ін. виділяють таких три етапи інноваційного процесу [4]: оцінка готовності організації до запровадження управлінських інновацій; розробка та здійснення програми нововведень; контроль за реалізацією програми та модифікація управлінських інновацій.

В позиції зазначених авторів позитивним, з нашої точки зору є виділення етапу контролю за реалізацією програми інновацій та подальшої модифікації, в т.ч. – за рахунок управлінських рішень. Проте, Л. Михайлова та ін. в першу чергу акцентують увагу лише на одному – управлінському – аспекті інновацій та інноваційного процесу.

Загалом, підводячи проміжні підсумки аналізу питання складових інноваційного процесу у їх логічному зв'язку з фінансовим забезпеченням, зазначимо наступне:

■ переважна більшість науковців аналізують етапи інноваційного процесу, в окремих випадках мова йде про етапи інноваційної діяльності, значно рідше – етапи інноваційного циклу;

■ найчастіше етапи інноваційного процесу охоплюють діяльність економічних агентів (майже завжди – підприємств та організацій), рідше зустрічаються роботи в яких інноваційний процес аналізується на макrorівні, тобто в масштабах усієї економіки;

■ питання фінансового забезпечення в сучасній фаховій літературі

доволі розглядається насамперед через призму структури джерел фінансування, їх залежності від різних факторів.

На наш погляд, ключовими факторами, які доцільно врахувати в процесі аналізу питання про вплив етапів інноваційного процесу на його фінансове забезпечення, є: по-перше, потреба у виділенні етапів інноваційного процесу як на мікрорівні, так і на рівні усієї економіки; по-друге, усвідомлення того факту, що на макро- та мікрорівнях існує суттєва різниця у кількісних та якісних параметрах фінансування інновацій; по-третє, фінансовий аспект інноваційної діяльності постійно модифікується під впливом процесів, що притаманні глобальній економіці (рис. 1):

Логічним продовженням має бути дослідження характеристик дефініцій «фінансовий механізм інновацій», «фінансовий механізм інноваційної діяльності», які нерідко у вітчизняній фаховій літературі ототожнюються з поняттями фінансове забезпечення інновацій», «фінансове забезпечення інноваційного процесу».

Так, К. Лагутіна зазначає: «Під механізмом фінансування інноваційної діяльності будемо розуміти сукупність форм, методів і способів фінансування інновацій, які відображають використання специфічних джерел фінансування в ув'язці з господарською ситуацією компанії, планами її поточної діяльності та розвитку» [5, с. 27].

Зазначимо, що у підході К. Лагутіної можна виділити кілька основоположних моментів:

✓ *по-перше*, фінансовий механізм інноваційної діяльності розглядається виключно на мікрорівні, тобто рівень національної інноваційної системи не розглядається;

✓ *по-друге*, це поняття фактично повторює поширені серед науковців підходи до сутності дефініції «фінансовий механізм» і не відображає в більшості аспектів особливостей інноваційного процесу.

В свою чергу, В. Зянько зазначає: «До фінансової складової механізму забезпечення інноваційної діяльності входять такі основні елементи як

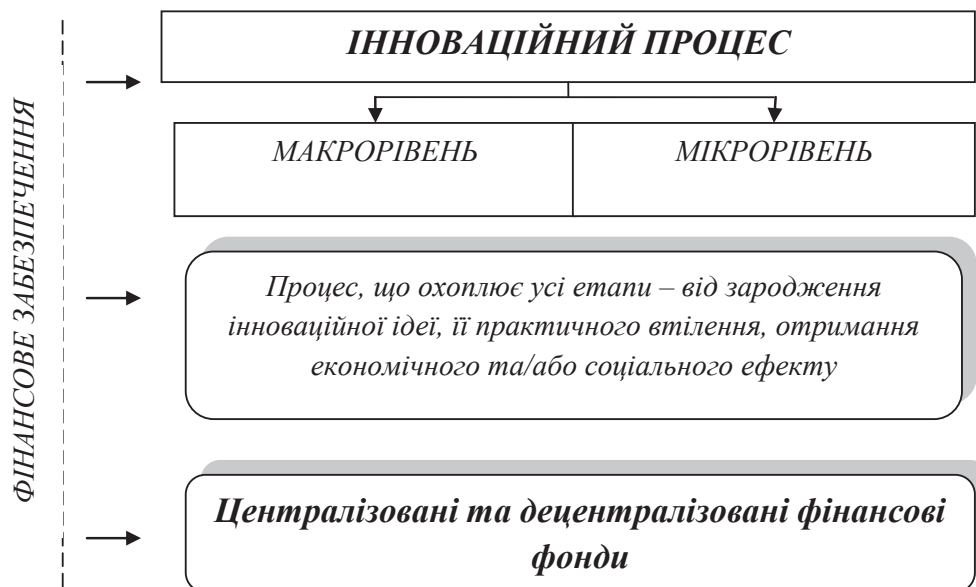

Рис. 1. Взаємозв'язок етапів інноваційного процесу та його фінансового забезпечення

Джерело: розроблено автором

державне фінансування, банківське та комерційне кредитування, зовнішнє інвестування, зокрема венчурне, та самофінансування, яке передбачає використання підприємствами власних коштів» [6].

Як бачимо, для підходу В. Зянько характерні ті ж критерії до виділення ознак фінансового механізму інноваційної діяльності, що і для К. Лагутіної. Головна відмінність – окреслення конкретного переліку елементів фінансового забезпечення.

Вітчизняний науковець О. Юркевич вважає за доцільне визначити доволі широкий перелік джерел фінансування інноваційної діяльності, серед яких є і досить своєрідні – наприклад, добровільні внески, кошти партнерів, фінансово-промислових груп, кошти технопарків та технополісів, кошти замовників тощо [7].

З нашої точки зору, така позиція ще більше ускладнює розуміння сутності фінансового забезпечення інноваційного процесу, оскільки перелік ймовірних джерел виглядає вкрай несистематизованим. Зокрема, сумнівно виглядає віднесення до залучених коштів такого джерела як «бюджетні кредити», поряд з цим до запозичених коштів віднесені кошти іноземних інвесторів і т.п.. Отже, такий підхід до виділення джерел фінансування

інноваційної діяльності навряд чи можна розглядати як достатньо аргументований.

Зауважимо, що поняття «фінансове забезпечення» нерідко розглядається в контексті дослідження фінансів мікрорівня. Так, В. Захаров зазначає: «Фінансове забезпечення – це процес акумулювання капіталу суб'єктами господарювання, його наступного розподілу та цільового використання для забезпечення рентабельності підприємства та своєчасного і повного задоволення суспільних потреб» [8].

Як бачимо, В. Захаров пов'язує фінансове забезпечення з акумулюванням капіталу та його наступним розподілом (використанням). В той же час, навряд чи можна вважати прийнятною позицію, відповідно до якої ці процеси відбуваються для забезпечення «рентабельності підприємства і повного задоволення суспільних потреб». Окрім того, така позиція до сутності фінансового забезпечення фактично не враховує фінансових відносин на макрорівні.

На думку відомого вітчизняного вченого В. Опаріна, фінансове забезпечення – це сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно управлінських прин-

ципів, методів, умов фінансування і форм їх впливу [9]. Надалі цей науковець зазначає, що фінансове забезпечення реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися у трьох формах: самофінансування; кредитування; зовнішнє фінансування. Аналогічний підхід до форм фінансового забезпечення притаманний також І. Петровській та ін. [10].

В роботі О. Стойко [11] виділено досить своєрідні форми фінансового забезпечення. З нашої точки зору навряд чи можна вважати аргументованою позицію щодо виділення серед них інвестування, оренди (в цьому контексті взагалі можна поставити під сумнів той факт, що оренду можна розглядати в контексті фінансових відносин).

Вітчизняним вченим О. Колодзівим фінансове забезпечення інноваційного розвитку економіки розглядається як сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів, а також організаційно-управлінських принципів, методів і форм впливу цих ресурсів на інноваційний розвиток національної економіки [12].

На наш погляд, така позиція О. Колодзієва виглядає в достатній мірі аргументованою: по-перше, виділено особливості інноваційного процесу, які впливають на його фінансування; по-друге, розкрито вплив фінансового забезпечення на інноваційний розвиток національної економіки.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок аналізу сутнісних характеристик поняття «фінансове забезпечення інноваційного процесу», зазначимо наступне:

1. Фінансове забезпечення інноваційного процесу представляє собою сукупність різноманітних форм, методів та важелів впливу на появу, розробку, поширення та комерціалізацію інновацій. Фінансове забезпечення не залежить від стадій інноваційного процесу – фактично проблема фінансування має визначальний характер на будь-якій із стадій.

2. Фінансове забезпечення реалізується на як на рівні фінансових відносин макrorівня, так і на рівні фінансових відносин мікрорівня. На макrorівні фінансове забезпечення інноваційного процесу характеризується впливом стану та тенденцій фінансового господарства на інноваційний розвиток економіки. На мікрорівні фінансове забезпечення характеризує процес акумулювання капіталу, який спрямовується суб'єктом господарювання на реалізацію власної інноваційної стратегії.

3. На макrorівні фінансове забезпечення інноваційного спрямоване на посилення конкурентоспроможності країни у глобальному форматі за рахунок інноваційних факторів, а також на отримання певних соціальних ефектів, на мікрорівні фінансове забезпечення сприяє реалізації корпоративної стратегії суб'єкта господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

2. Управління інноваціями: навч. посібник / Н. І. Чухрай, Л. С. Лісовська. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – 280 с.

3. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 504 с.

4. Інноваційний менеджмент: навч. посібник / Л. І. Михайлова, О. І. Гуторов, С. Г. Турчина, І. О. Шарко. – Вид. 2-ге, доп. – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 234 с.

5. Лагутіна К. Фінансовий механізм інноваційної діяльності у корпоративному секторі економіки України / К. Лагутіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Економіка 112/2009. – С. 27-29.

6. Зянько В., Стасюк Н., Дун Сіньїн Сутність та джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності малих підприємств // Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2015. № 4. – С. 57-60.

7. Юркевич О.М. Фінансове забезпечення науково-технічної інноваційної діяльності // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С.106–102.

8. Захаров В. С. Трансформація наукових підходів до визначення фінансового забезпечення підприємств в умовах глобалізації світової економіки / В. С. Захаров // Інвестиції: практика та досвід. - 2016. - № 7. - С. 103-107.

9. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. по сібник / В.М. Опарін. — 4-те вид., без змін. — К.: КНЕУ, 2007. — 240 с.

10. Петровська І. О., Клиновий Д. В. Фінанси (з елементами статистики фінансів): навч. посібник / І. О. Петровська, Д. В. Клиновий. - К.: ЦУЛ, 2002. - 300 с.

11. Фінанси: навч. посіб. / О.Я. Стойко, Д.І. Дема; за ред. О.Я. Стойка. - К.: Алерта. 2014.- 432 с.

12. Колодзіїв О. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки. – дис. д.е.н., Суми. – 2010.

REFERENCES

1. Innovatsiina Ukraina 2020: nationalna dopovid / za zah. red.V.M. Heitsia ta in.; NAN Ukrainy. – К., 2015. – 336 s.

2. Upravlinnia innovatsiiamy: navch, posibnyk /N. I. Chukhray, L. S. Lisovska. – Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2015. – 280 s.

3. Krasnokutska N. V. Innovatsiinyi menedzhment: Navch. posibnyk. — К.: KNEU, 2003. — 504 s.

4. Innovatsiinyi menedzhment: navch. posibnyk / L.I. Mykhailova, O.I. Hutorov, S.H. Turchina, I.O. Sharko. – Vyd. 2-he, dop. – Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2015. – 234 s.

5. Lahutina K. Finansovyi mekhanizm innovatsiinoi diialnosti u korporatyvnomu sektori ekonomiky Ukrainy / K. Lahutina //Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – Ekonomika 112/2009. – S. 27-29.

6. Zianko V., Stasiuk N., Dun Sinin Sutnist ta dzherela finansovoho zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti malykh pidpriemstv // Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu. 2015. № 4. – S. 57-60.

7. Iurkevych O.M. Finansove zabezpechennia nauково-tekhnichnoi innovatsiinoi diialnosti // Finansy Ukrainy. – 2004. – № 6. – S.106–102.

8. Zakharov V. S. Transformatsiia naukovykh pidkhdov do vyznachennia finansovoho zabezpechennia pidpriemstv v umovakh hlobalizatsii svitovoi ekonomiky / V. S. Zakharov // Investytsii: praktyka ta dosvid. - 2016. - № 7. - S. 103-107.

9. Oparin V.M. Finansy (zahalna teoriia): navch. po sibnyk / V.M. Oparin. — 4-te vyd., bez zmin. — К.: KNEU, 2007. — 240 s.

10. Petrovska I. O., Klynovyi D. V. Finansy (z elementamy statystyky finansiv): navch. posibnyk / I. O. Petrovska, D. V. Klynovyi. - К.: TsUL, 2002. - 300 s.

11. Finansy: navch. posib. / O.Ia. Stoiko, D.I. Dema; za red. O.Ia. Stoika. - К.: Alerta. 2014.- 432 s.

12. Kolodziiev O. Finansove zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky. – dys. d.e.n., Sumy. – 2010.